

А. Задоя,
доктор економічних наук, професор,
Університет імені Альфреда Нобеля,
м. Дніпро (Україна)

ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНІ МИТА ЯК ІНСТРУМЕНТИ ЗАХИСТУ ЄДИНОГО РИНКУ ЄС

Анотація

У дослідженні розглядається роль експортно-імпортних мит як інструментів захисту єдиного ринку Європейського Союзу в умовах глобальної нестабільності, посилення гео економічної конкуренції та трансформації міжнародної торговельної системи. Автор аналізує нормативно-правову базу застосування митної політики в ЄС, зокрема положення Митного кодексу Союзу та Спільного митного тарифу. Особливу увагу приділено імпортним митам, які використовуються з метою протидії демпінгу, субсидуванню третіх країн та нечесній конкуренції, а також механізму коригування вуглецевих викидів на кордоні (СВАМ) як новому інструменту "зеленої" торговельної політики. Також досліджено обмежене, але стратегічно вмотивоване застосування експортних мит, зокрема у контексті захисту критичних ресурсів та реагування на надзвичайні обставини (як-от пандемія COVID-19). Проаналізовано функцію мит як інструментів гео економічного впливу – на прикладі санкційної політики ЄС щодо Росії та торговельних суперечок зі США. Автор окреслює виклики, пов'язані з використанням мит, включаючи загрозу порушення правил СОТ, адміністративну складність процедур та ризики викривлення внутрішньої конкуренції. Зроблено висновок, що ефективна митна політика ЄС має базуватися на поєднанні традиційних інструментів захисту з інноваційними підходами, такими як цифрове регулювання, сталі управління ланцюгами постачання та декарбонізація торгівлі.

Ключові слова: *мита, Європейський Союз, єдиний ринок, митна політика, торговельний захист, антидемпінг, СВАМ, економічна безпека.*

Abstract

The study examines the role of export and import duties as instruments for protecting the European Union's single market amid global instability, intensifying geoeconomic competition, and the transformation of the international trade system. The author analyzes the legal and regulatory framework governing customs policy in the EU, particularly the provisions of

the Union Customs Code and the Common Customs Tariff. Special attention is given to import duties used to counteract dumping, third-country subsidies, and unfair competition, as well as to the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) as a new tool of “green” trade policy. The research also explores the limited but strategically motivated application of export duties, particularly in the context of protecting critical resources and responding to emergency circumstances (such as the COVID-19 pandemic). The study analyzes the function of duties as instruments of geoeconomic influence – using examples of the EU’s sanctions policy against Russia and trade disputes with the United States. The author highlights challenges associated with the use of duties, including the risk of violating WTO rules, administrative complexity, and potential distortion of internal competition. It is concluded that an effective EU customs policy must combine traditional protective tools with innovative approaches such as digital regulation, sustainable supply-chain management, and trade decarbonization.

Keywords: *tariffs, European Union, single market, customs policy, trade protection, anti-dumping, CBAM, economic security.*

Вступ

Єдиний ринок Європейського Союзу (ЄС) – це основоположний компонент економічної інтеграції, заснований на принципах вільного руху товарів, послуг, капіталу та осіб. Однак у сучасних умовах глобальної економічної нестабільності, геополітичної напруги, зростання протекціоністських тенденцій у світовій торгівлі, ЄС змушений використовувати інструменти торговельного захисту, зокрема експортно-імпортні мита. Вони стають інструментами не лише коригування зовнішньоекономічних дисбалансів, але й збереження конкурентоспроможності внутрішнього виробника, економічної безпеки, а також політичного впливу у відносинах з третіми країнами. Особливо актуальною ця проблема стала після початку проведення адміністрацією Президента США Д. Трампа перегляду усієї світової митної системи.

Огляд літератури

В останні роки значно активувалися дослідження питань митної політики ЄС як під впливом зміни ситуації на світових ринках, так і як наслідок нових завдань, що ставить перед собою Європейський Союз. Важливу роль мита та тарифи мають відіграти у реалізації Механізму коригування вуглецевих викидів (Carbon Border Adjustment Mechanism, CBAM). На думку автора [1] цей механізм суттєво вплине на економіки партнерів ЄС, особливо на ті, що розвиваються та залежать від експорту.

Разом з тим, заходи, які були застосовані у рамках реалізації СВАМ, викликали досить негативну реакцію в цілому ряді країн Південно-Східної Азії, Індонезії та Малайзії. Були навіть позови до СОТ щодо обґрунтованості введених обмежень. Більше того, існують глобальні дебати щодо сумісності СВАМ з принципами СОТ, оскільки це створює приховані торговельні обмеження та накладає несправедливий тягар на країни, що розвиваються. На думку в'єтнамських дослідників «впровадження ЄС СВАМ нав'язує регуляторні стандарти за межами його кордонів, потенційно посягаючи на суверенітет та самовизначення інших країн у вирішенні їхніх екологічних проблем» [2].

Суперечливий вплив СВАМ як на внутрішнє виробництво, так і на торгівлю та конкурентоспроможність європейських товарів на світових ринках, досліджує група авторів з Данії та США. Вони розмежовують «недискримінаційний» та «агресивний» СВАМ, кількісно оцінюючи можливі позитивні результати їх застосування та потенційні негативні наслідки [3].

Оскільки одним з найбільших постачальників енергоємної продукції (сталь, добрива, цемент, алюміній) до ЄС є Китай, то особливо цікавою є оцінка впливу послідовної реалізації додаткового оподаткування імпорту таких товарів на кордонах Європейського Союзу на торгівлю між цими суб'єктами та постачання відповідної продукції китайськими виробниками. На думку авторів [4], оскільки ініціатива ЄС знаходить підтримку у інших великих імпортерах китайської продукції (Велика Британія, США), то запровадження «зелених» мит ускладнює зовнішню торгівлю та стимулює до декарбонізації виробництва і розвитку внутрішнього ринку Китаю.

Горнан Домініоні у своїй статті «Ціноутворення на вуглець для міжнародного судноплавства, справедливість та право СОТ. Огляд європейського, порівняльного та міжнародного екологічного права», хоча головним чином аналізує проблеми логістики та право, робить цікаве співставлення норм СВАМ з базовими принципами функціонування СОТ та виявляє цілий ряд невідповідностей [5].

Не дивлячись на значну кількість досліджень питання використання митних інструментів для посилення безпеки європейського ринку та посилення конкурентоспроможності європейських товарів потребує комплексного аналізу.

Метою нашого дослідження є визначення ролі експортно-імпортних мит як інструментів захисту єдиного ринку Європейського Союзу в умовах глобальної нестабільності, посилення гео економічної конкуренції та трансформації міжнародної торговельної системи.

Виклад результатів дослідження

Перш за все, слід звернути увагу на нормативну базу, яка регламентує політику Європейського Союзу щодо експортно-імпорتنих мит. ЄС є митним союзом, а тому має спільний зовнішній тариф (Common Customs Tariff, CCT), що застосовується до імпорту з третіх країн. Це є цілий комплекс нормативних документів, які встановлюють імпорتنі мита єдині для всього ЄС. Ці мита є різними у залежності від категорії товару та країни походження, але вони діють на усіх зовнішніх кордонах ЄС, не залежно від того, в якій країні цей кордон перетинається.

З одного боку, це дозволяє ефективно координувати торговельну політику на зовнішньому рівні, уникаючи викривлень конкуренції всередині ринку. З іншого боку, як у будь-якому інтеграційному об'єднанні, інтереси учасників не є абсолютно ідентичними, що може породжувати їх конфлікт. Те, що вигідно ЄС як єдиній організації, може суперечити інтересам якоїсь конкретної країни. Як це, наприклад, було з так званим «транспортним безвізом» для України, що вкрай не подобалося польським перевізникам.

Митний союз ЄС знаходиться у стані реформування, яке розпочалося у 2023 р. Мета реформування полягає в тому, щоб забезпечити митні органи ЄС більш сучасною та ефективною системою для вирішення таких проблем, як:

- зростання обсягів торгівлі, особливо в електронній комерції;
- зростаюча кількість та складність стандартів ЄС, що перевіряються на кордоні;
- зміна геополітичних реалій та кризові ситуації [6].

І хоча за два роки досягнутий певний прогрес у вирішенні цих завдань, реформування йде досить повільно та зустрічається з певним спротивом з боку окремих країн [7].

Основним нормативним актом, який регулює митну політику ЄС, є Митний кодекс Союзу (Union Customs Code, UCC), що набрав чинності у 2016 р. Його функція – забезпечити гармонізовану правову базу для застосування мит і пов'язаних процедур [8]. Водночас у контексті зростаючої глобальної конкуренції ЄС дедалі частіше звертається до антидемпінгових, антисубсидійних та захисних мит – так званих «trade defence instruments» (TDI), як це передбачено у рамках правил Світової організації торгівлі (COT) [9].

Як свідчать дані табл. 1, масштаби використання TDI у ЄС зростають.

Згідно 43-го Звіту про діяльність Європейського Союзу у сфері торговельного захисту, 2024 р. став знаковим для діяльності ЄС у цьому напрямку. Комісія розпочала 33 нові розслідування, що стало рекордною кількістю нових справ, яких не спостерігалося з 2006 р. Понад третину

нових справ розпочато в хімічному секторі. Китай залишається країною з найбільшою кількістю антидемпінгових та антисубсидійних заходів (85), далі йдуть Туреччина (12), Індія та Росія (по 11) [10]. Лише за перші 7 місяців 2025 р. проти китайських постачальників було започатковано 16 нових справ [11].

Таблиця 1

Кількість діючих торговельних захисних заходів у ЄС, на кінець відповідного року*

Спрямованість заходу	2023	2024
Антидемпінгові заходи	120	124
Заходи глобальних гарантій	58	68
Антисубсидійні заходи	4	7
Разом	182	199

** Розраховано за: [10].*

Крім того, як уже зазначалося, ЄС активно використовує так звані карбонові мита (CBAM – Carbon Border Adjustment Mechanism), які з 2023 р. впроваджуються в рамках Зеленої угоди (European Green Deal) з метою забезпечення еквівалентної ціни на вуглець між імпортованою і місцевою продукцією [12].

Крім імпортних мит Європейський Союз використовує також і експортні. Однак їх використання є обмеженим, оскільки це суперечить базовим принципам економічної політики, заснованої на вільній торгівлі. Разом з тим, у випадках виникнення надзвичайної ситуації або у зв'язку з ризиком появи дефіциту певних критичних ресурсів, такі заходи можливі. Наприклад, у 2020 р. тимчасово обмежувався експорт медичних засобів у період пандемії COVID-19 [13].

Останні обговорення в рамках ЄС щодо можливості введення експортного мита на сировину для акумуляторів (літій, кобальт) демонструють, що цей інструмент може використовуватись для захисту стратегічних секторів і підтримки Європейської зеленої трансформації.

Ще одним інструментом регулювання експорту є санкції. У цьому випадку можуть використовуватися як тарифні, так і нетарифні методи. Типовим прикладом можуть бути санкції ЄС про Росії у зв'язку її війною проти України. Так, ще у дев'ятому (грудень 2022) та десятому (лютий 2023) пакетах санкцій ЄС ввів експортні заборони на широкий перелік товарів та технологій, включаючи: dual-use обладнання, дрони та частини до них; яйця, рідкоземельні елементи; ІТ-компоненти, інтегральні схеми, оптичні пристрої, сервомотори, акумулятори, програмне забезпечення; обмеження на надання консультативних і ІТ-послуг у Росію [14]. Ця

політика значно обмежила можливості Росії в технологічній сфері та поставках військових компонентів.

У серпні 2025 р. в результаті складних переговорів з США Європейський Союз взяв на себе зобов'язання ввести квоти на експорт сталі з ЄС до США. Ці політичні домовленості про експортні обмеження виробництва сталі можуть призвести до застосування квот, але вони ще формально не імplementовані у вигляді митних тарифів [15].

Мита також можна розглядати як інструмент геоекономічного впливу. У відповідь на повномасштабне вторгнення Росії в Україну, ЄС ввів не тільки заборону на експорт ряду товарів до Росії, але й пакет інших санкцій, зокрема мита та заборони на імпорт російських товарів (вугілля, сталь, добрива, золото тощо). Це дозволило не лише послабити фінансову базу агресора, але й переформатувати ланцюги постачання.

Мита також виступають важелем у торгівельних перемовинах. Класичним прикладом такого застосування є митна політика США після обрання президентом Д. Трампа.

Разом з тим, хоча мита можуть слугувати дієвим інструментом захисту, їх надмірне застосування або неефективне адміністрування можуть викликати низку проблем. По-перше, мита – це типовий інструмент протекціонізму. Оскільки більшість країн декларують принципи вільної торгівлі, які закріплені у нормах СОТ, через надмірне застосування мит виникає ризик порушення цих норм. По-друге, митні ініціативи одних країн можуть виникати відповідну реакцію торговельних партнерів, що провокує так звані «митні війни». Так, на спроби США запровадити високі мита для китайського імпорту призвели до дзеркальної пропозиції Китаю щодо американських товарів. Сторонам довелося сідати за стіл переговорів та домовлятися про прийнятний рівень мит. По-третє, мита можуть призвести перекосів всередині країни, створюючи особливі умови для національного виробника та порушуючи принципи справедливої конкуренції. По-четверте, існування численних мит та різних ставок ускладнюють їх адміністрування та можуть привести до значної бюрократизації процедур.

Висновки

Таким чином, експортно-імпортні мита залишаються важливим інструментом у торговельному арсеналі ЄС, особливо в умовах зростаючих зовнішніх загроз. Вони дозволяють гнучко реагувати на економічні виклики, підтримувати стратегічні галузі та стимулювати перехід до більш стійкої економіки. Однак їх ефективність залежить від точного налаштування, правової легітимності та узгодженості з принципами внутрішнього ринку ЄС та глобальних торговельних норм. У майбутньому

важливо поєднувати мита з інноваційними інструментами (вуглецевим регулюванням, цифровими сертифікатами походження, транскордонним моніторингом ланцюгів постачання), що посилить здатність ЄС захищати свій ринок без втрати відкритості.

Список використаних джерел

1. Aldeia, S. C. R. The European Union Carbon Border Adjustment Mechanism as a Green Tax Policy Instrument. *Central European Economic Journal*, 2025, 12(59), 85–101. <https://doi.org/10.2478/ceej-2025-0006>
2. Nguyen Thi Kim Anh et al. Carbon Border Adjustment Mechanism: from a green vision to fading alignment with the WTO and EVFTA: bridging divergences between the EU and developing countries. *TalTech Journal of European Studies*, 2025, 15(2), 174–192. <https://doi.org/10.2478/bjes-2025-0027>
3. Francesco Clora, Wusheng Yu & Erwin Corong. Alternative carbon border adjustment mechanisms in the European Union and international responses: Aggregate and within-coalition results. *Energy Policy*, 2023, 174, 113454. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2023.113454>
4. Zhou Yan et al. Discussion on the impact of EU carbon border adjustment mechanism (CBAM) for China–EU trade. Published Nov 1, 2023. <https://doi.org/10.1088/2515-7620/ad04f6>
5. Dominioni Goran. Carbon pricing for international shipping, equity, and WTO law. *Review of European, Comparative & International Environmental Law*. 2024, 33 (1): 19–30. <https://doi.org/10.1111/reel.12540>
6. European Council. The EU customs union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/the-eu-customs-union/>
7. European Council. EU customs: Council agrees position on key features for a more modern, efficient and secure framework. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/06/27/eu-customs-council-agrees-position-on-key-features-for-a-more-modern-efficient-and-secure-framework/>
8. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/952/oj/eng>
9. WTO. Trade Policy Review: European Union. Geneva: World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp542_e.htm
10. REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL 43rd Annual Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the EU's Anti-Dumping, Anti-Subsidy and Safeguard activities and the Use of Trade Defence Instruments by Third Countries targeting the EU in 2024. URL:

[https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2025\)428&lang=en](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2025)428&lang=en)

11. European Commission. Trade defence investigations. URL: <https://tron.trade.ec.europa.eu/investigations/ongoing>

12. European Commission. Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM). URL: <https://climate.ec.europa.eu>

13. Commission Implementing Regulation (EU) 2020/402 of 14 March 2020 making the exportation of certain products subject to the production of an export authorization. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2020/402/oj/eng

14. European Council. Russia's war of aggression against Ukraine: EU adopts 9th package of economic and individual sanctions. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/16/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-9th-package-of-economic-and-individual-sanctions/>

15. Germany's Merz: will negotiate steel export quotas with US. URL: https://www.reuters.com/world/europe/germanys-merz-will-negotiate-steel-export-quotas-with-us-2025-08-01/?utm_source=chatgpt.com

Доповідь підготовлена у рамках реалізації міжнародного проекту «Конкурентоспроможність Європи у новій глобальній економіці» № 101176059 – EuCompet – ERASMUS-JMO-2024-HEI-TCH-RSCH

**Co-funded by
the European Union**

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.